

Т. Д.Рева, кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри медичної та загальної хімії фармацевтичного факультету
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ НА ІНСТИТУЦІЙНОМУ РІВНІ

У статті схарактеризовано досвід із забезпечення європейських стандартів якості вищої фармацевтичної освіти в Україні на інституційному рівні; узагальнено європейський досвід із забезпечення якості вищої освіти; проаналізовано актуальні проблеми забезпечення європейських стандартів якості вищої фармацевтичної освіти в Україні на інституційному рівні; розкрито практичні здобутки з оцінювання якості вищої фармацевтичної освіти на прикладі проведення фахової експертизи тестових матеріалів ліцензійного іспиту «Крок 1. Фармація» у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця.

Ключові слова: вища фармацевтична освіта; забезпечення якості освіти на інституційному рівні; європейські стандарти якості вищої освіти.

Постановка проблеми. Сучасна стратегія розвитку вищої фармацевтичної освіти (ВФО) в Україні втілює ідею інтеграції до Європейського освітнього простору, де якість освіти є визначальним детермінантом її визнання й конкурентоспроможності. Про це свідчить хоча б той факт, що у програмному документі ЮНЕСКО «Реформа і розвиток вищої освіти» (1995 р.) якість освіти визначається як провідне гасло діяльності ООН у галузі освіти [14]. Відтак, актуальність дослідження проблеми забезпечення європейських стандартів якості вітчизняної ВФО зумовлюється доцільністю висвітлення специфіки її розв'язання як на міжнаціональному, так і державному й інституційному рівнях. Оскільки ВФО України зорієнтована на поглиблення процесів академічної автономії конкуренцією, дерегуляції, посилення громадського контролю за діяльністю освітніх закладів, контуром цієї локальної наукової розвідки окреслимо особливості забезпечення європейських стандартів її якості на інституційному рівні.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Теоретично значущими для нашого дослідження є праці вітчизняних учених, зокрема В. Бобрицької, яка досліджує проблему моніторингу якості освіти як чинника формування ефективної державної кадрової політики України з підготовки працівників для системи вищої освіти [1; 2]; А. Кайдалова, О. Посилкіної, які визначають актуальні аспекти удосконалення системи якості у ВФО [7]. Прикладний інтерес для нас має дослідження К. Динника, К. Проскуріної, О. Євтіфєєвої, які аналізують результати оцінювання знань майбутніх фармацевтів з аналітичної хімії [5]. Автором цієї статті досліджувалися питання забезпечення якості професійної підготовки майбутніх провізорів [11].

Мета статті – схарактеризувати вітчизняний досвід із забезпечення європейських стандартів якості ВФО в Україні на інституційному рівні. Для досягнення мети статті зосередимося на розв'язанні таких завдань: 1) узагальнити європейський досвід із забезпечення якості вищої освіти; 2) проаналізувати актуальні проблеми забезпечення європейських стандартів якості ВФО в Україні на інституційному рівні; 3) розкрити практичні здобутки із оцінювання якості ВФО на прикладі проведення фахової експертизи тестових матеріалів ліцензійного іспиту «Крок 1. Фармація» у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця.

Викладення основного матеріалу дослідження. Законом України «Про вищу освіту» визначено сутність поняття «якість вищої освіти» як рівня здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти [6]. У Національному освітньому глосарії з вищої освіти подано таке тлумачення: «Якість вищої освіти (Quality in Higher Education): Характеристика вищої освіти, що відображає відповідність результатів навчання, освітніх процесів та інституційних умов актуальним цілям розвитку особи й суспільства. Якість вищої освіти є ключовим поняттям Болонського процесу. З метою її забезпечення розроблено Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти (2005 р.), утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (2008 р.)» [10, с. 66].

Аналіз думок учених з проблеми дослідження дав змогу виявити, що якість освіти є

певним комплексом системно-соціальних якостей і характеристик, які визначають відповідність системи освіти прийнятим у державі й суспільстві вимогам, соціальним нормам, освітнім стандартам. Відтак, отримання якісної освіти прямо залежить від якості самих вимог (цілей, норм і стандартів), якості ресурсів (програми, кадровий потенціал, контингент абітурієнтів, матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, фінанси тощо) та якості освітніх процесів (наукова та навчальна діяльність, управління, освітні технології тощо), які й створюють те освітнє середовище, що забезпечує певний рівень підготовки фахівців у системі вищої освіти [12, с. 1].

Для розв'язання завдань дослідження доцільним буде вказати, що кінець ХХ – початок ХХІ ст. відзначився появою інтересу науковців і практиків країн Європи до питань забезпечення якості вищої освіти. Це пояснюється переходом більшості національних освітніх систем європейських країн до методології проектування освіти, орієнтованої на результати навчання та їх моніторинг, впливом на цей процес низки об'єктивних причин, а саме: поступового усунення держави від активного втручання і регулювання сфери вищої освіти у багатьох країнах Європи, заміною процедур контролю якості освіти до процедур її забезпечення. Погоджуємося з ученими [4; 9], які визнають детермінованість названих чинників з політичним розвитком європейських країн, а саме: пануванням неолібералізму, що супроводжується автономією вищих закладів освіти, конкуренцією, дерегуляцією, підсиленням громадського контролю за освітянською діяльністю [4].

Варто зазначити, що європейський досвід із забезпечення якості вищої освіти має визначені віхи, детерміновані подіями, пов'язаними з ухваленням низки документів. Так, серія міжнародних стандартів і рекомендацій з управління якістю ISO 9000 набула в світі безперечної репутації як основа для створення ефективних і дієвих систем управління якістю освіти. При цьому якість освіти розглядається у вищезгаданому документі як міра відповідності сукупності власних характеристик продукції, процесу або системи сформованим потребам та очікуванням споживачів освітніх послуг [13, с. 2–4].

Значущою подією для формування європейського ландшафту із запровадження освітніх стандартів стала реалізація на основі рекомендацій Єврокомісії (1998 р.) у 2000 р. «Європейського пілотного проекту з оцінки якості вищої освіти». Результатом цього стало утворення Європейської мережі гарантування якості у вищій освіті, метою якої було визначено розроблення загальноєвропейських підходів до формування системи її забезпечення в європейському просторі вищої освіти (ЄПВО), що на той час набув масштабності за результатами підписання Болонської декларації 1999 року. Важливо згадати також те, що 4 листопада 2004 р. на Генеральній Асамблеї з гарантування якості у вищій освіті було ухвалено рішення щодо перетворення колишньої Європейської мережі на Європейську Асоціацію з гарантування якості у вищій освіті (ENQA – European Association for Quality Assurance in Higher Education). Так, стисло хронологію ухвалення рішень під час зустрічей міністрів, відповідальних за вищу освіту можна представити так: 1) Празьке комюніке (м. Прага, Чехія, 2001 р.) – визначення загальних норм забезпечення якості вищої освіти; 2) Берлінське комюніке (м. Берлін, Німеччина, 2003 р.) – забезпечення якості освіти на міждержавному, національному та інституційному рівнях; 3) Бергенське комюніке (м. Берген, Норвегія, 2005 р.) – прийняття європейських стандартів та рекомендацій із забезпечення якості освіти (ESG); 4) Лондонське комюніке (м. Лондон, Велика Британія, 2007 р.) – підсилення відповідальності за якість освіти на національному рівні та створення внутрішньої системи забезпечення якості; 5) Льовенське комюніке (м. Льовен і Лувен-ла-Ньов, 2009 р.) – запровадження інструментарію щодо створення прозорості вищих навчальних закладів (ВНЗ) у питаннях забезпечення якості вищої освіти; 6) Будапештсько-Віденська декларація (2010 р.) – розроблення базових принципів академічної свободи, автономності, підзвітності ВНЗ; 7) Бухарестське комюніке (м. Бухарест, Румунія, 2012 р.) – оновлення Європейських стандартів (ESG), підтримка Європейського реєстру із забезпечення якості освіти ((EQAR); 8) Єреванське комюніке (м. Єреван, Вірменія, 2015 р.) – прийняття нових стандартів із забезпечення якості освіти ESG [2, с. 252–253; 9, с. 132].

Показовим є досвід країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), які на підставі щорічних моніторингів освітньої статистики прагнуть виробити свою державну освітню політику з урахуванням нових цивілізаційних викликів. Зокрема, у доповіді «Погляд на освіту 2014: індикатори ОЕСР» подано опис 30 інтегрованих індикаторів ОЕСР й представлено їх чотирма групами: 1) ефективність освітніх установ; 2) фінансові та людські ресурси, що інвестуються в освіту; 3) доступ до освіти, участь в освітньому процесі і перехід на вищі рівні; 4) освітнє середовище і організація шкільної освіти [9, с. 135]. Прикметно, що протягом останніх трьох років спектр індикаторів постійно змінюється, зокрема, поповнюється за рахунок нових,

наприклад: складу педагогів, керівного персоналу в освіті; підходів до забезпечення рівного доступу до середньої та вищої освіти тощо [15], відмінності приватних та державних навчальних закладів; траєкторії здобуття професії педагога (школи, університету) [16]. Варто вказати, що у перспективі Україна планує ухвалити національні індикатори якості освіти та національні індикатори ефективності освіти увійти в “Education at a Glance” (2017 p.) [8, с. 21].

Щодо оцінки теперішньої ситуації у сфері забезпечення та моніторингу якості вищої освіти погоджуємося з ученими, які вважають що, на жаль, Україна відстає від загальноєвропейського рівня. Серед причин існуючих нині проблем забезпечення якості вищої освіти в контексті входження України до Болонського процесу дослідники виокремлюють: відсутність визначальної основоположної ролі органів державного управління, сучасної моделі управління якістю вищої освіти; непослідовну політику держави, в якій не віддзеркалені актуальні вимоги роботодавців щодо необхідності змін у змісті вищої освіти; всезростаючі в умовах демократичних перетворень очікування студентів щодо спроможності навчального закладу задовольнити їх потреби, корпоративні інтереси викладацького середовища тощо [9, с. 135]. На наше переконання, вищезазвані причини повною мірою віддзеркалюються й на рівні забезпечення та моніторингу якості ВФО.

У розв’язанні завдань дослідження звернемося до напрацювань учених [7] і погодимося з дослідницькою позицією А. Кайдалової та О. Посилкіної, які стверджують, що основними напрямками у забезпеченні якості ВФО є:

- по-перше, побудова та впровадження системи менеджменту якості ВНЗ, що має вибудовуватися у відповідності з вимогами Державного стандарту України (ДСТУ) ISO9001:2009, з урахуванням специфічних особливостей освітньої галузі, зокрема вимог стандарту ДСТУ-ПІWA2:2007 «Настанови застосування ISO9001:2000 у сфері освіти», відповідно до директив та стандартів ENQA та моделі Європейського фонду з менеджменту якості (EFQM);

- по-друге, упровадження належної системи рейтингового оцінювання діяльності вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів (ВМ(Ф)НЗ), зумовлене інтеграцією процесів у вищій школі з потребами ринку праці, вимогами абітурієнтів щодо якості освітніх послуг, необхідністю підвищення рівня конкурентоспроможності ВНЗ;

- по-третє, розроблення комплексної системи рейтингового оцінювання та мотивації науково-педагогічних працівників для поліпшення кількісних і якісних показників діяльності викладачів, кафедр для досягнення загальних цілей ВНЗ щодо якісної підготовки майбутніх фахівців-фармацевтів та забезпечення необхідного рівня їх конкурентоспроможності на ринку фармацевтичних послуг;

- по-четверте, залучення роботодавців до розробки нового покоління галузевих стандартів ВФО, оновлення змісту навчальних програм, підвищення якості теоретичної та практичної підготовки фахівців з фармації.

На сучасному етапі розвитку ВФО в Україні науковцям і практикам важливо прийняти той факт, що нат сьогодні ВНЗ для ефективного забезпечення якості освіти має здійснювати постійний самоаналіз своєї освітньої діяльності. А для цього йому необхідні засоби збирання й аналізу інформації про власну діяльність в означеній сфері.

Певний досвід з аналізу інформації про власну освітню діяльність мають ВМ(Ф)НЗ України. Так, відповідно до Листа МОЗ України від 26.11.2015 р. № 08.01-47/37351 фахова експертиза тестових матеріалів ліцензійного іспиту «Крок 1. Фармація» (далі – фахова експертиза, ФЕ) відбулася у терміни, визначені відповідним Графіком. Важливо вказати, що проведення цієї експертизи науково-педагогічними працівниками ВМ(Ф)НЗ вважається за проходження ними однотематичного циклу підвищення кваліфікації викладачів «Стандартизовані методи діагностики якості підготовки фахівців галузі знань “Охорона здоров’я” у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця. Зазначимо, що означена ФЕ проводилася з 05 до 09 вересня 2016 р. на базі Центру тестування.

У роботі ФЕ 2016 р. взяло участь 32 експерти ФЕ – досвідчених науково-педагогічних представників ВМ(Ф)НЗ, які працюють у складі комітетів ФЕ тестових завдань банку ліцензійних іспитів на принципах забезпечення максимальної репрезентативності ВНЗ та відповідальності експертів за якість банків тестових завдань (ТЗ). Фахові експерти розглядали банк тестових матеріалів ліцензійного іспиту «Крок 1. Фармація», які надійшли від ВМ(Ф)НЗ до Центру тестування у 2014–2015 н.р. та 2015–2016 н.р. Загалом було проведено фахову експертизу 4412 ТЗ, з яких 2371 ТЗ надійшли до Центру тестування у 2014–2015 н.р. та 2041 ТЗ – у 2015–2016 н.р. Слід підкреслити, що об’єктивності процедури додавало те, що під час проведення ФЕ інформація щодо

автора ТЗ та ВМ(Ф)НЗ, з якого надійшло ТЗ до Центру тестування, була недоступною для експертів.

За результатами проведення фахової експертизи Центр тестування готує такі обов'язкові звітно-статистичні форми: 1) форма Т04 – результати фахової експертизи за дисциплінами; 2) форма Т05 – результати фахової експертизи за ВНЗ; 3) форма Т07 – результати фахової експертизи за ВНЗ та за дисциплінами; 4) форма Т08 – результати фахової експертизи ТЗ за авторами по ВНЗ. Ця форма містить інформацію щодо авторів ТЗ окремого ВНЗ (прізвище, ім'я, по батькові); загальну кількість ТЗ, поданих цим автором; кількість відхилених та прийнятих ТЗ у абсолютному та процентному значеннях; 5) форма Т12 – відхилені ТЗ за результатами проведення фахової експертизи ТЗ за авторами ВНЗ та з вказівкою причин їх відхилення. Містить інформацію про відхилені за результатами проведення фахової експертизи ТЗ, зокрема дані про автора ТЗ; зміст ТЗ та його кодування відповідно до структури змісту іспиту; причину відхилення ТЗ. Важливо вказати, що аналіз результатів проведення ФЕ було здійснено на основі перших трьох звітно-статистичних форм.

Відповідно до структури змісту ліцензійного іспиту «Крок 1. Фармація» робота фахових експертів організована по комітетах за такими 8 навчальними дисциплінами: 1) біологічна хімія; 2) аналітична хімія; 3) мікробіологія; 4) патологічна фізіологія; 5) органічна хімія; 6) фізична та колоїдна хімія; 7) фармакологія; 8) фармацевтична ботаніка. За результатами проведення фахової експертизи: найбільша кількість ТЗ була прийнята до екзаменаційного банку з дисциплін: мікробіологія – 58 %; органічна хімія – 54 % від загальної кількості ТЗ з дисципліни; найменша кількість ТЗ була прийнята до екзаменаційного банку з дисципліни фізична та колоїдна хімія – 17 %. Таким чином, ВМ(Ф)НЗ через пропозицію змісту ТЗ, їх аналізу й доручення до системи тестування має можливість забезпечити прозорість своєї освітньої діяльності, надання інформації про пропонований зміст вивчення навчальних дисциплін, а отже і програм. Відтак об'єктивізується й оприлюднюється інформація щодо якісного рівня надання освітніх послуг кожним ВМ(Ф)НЗ України, який здійснює професійну підготовку майбутніх фахівців-фармацевтів. Це означає, що доступною для аналізу є інформація про кваліфікації, що присвоюються, а також про очікувані результати навчання, процедури викладання, навчання й оцінювання знань та інші навчальні можливості, які доступні студентам.

Висновки. Розбудова системи забезпечення якості ВФО в Україні на інституційному рівні може базуватися на європейських стандартах внутрішнього забезпечення якості у ВМ(Ф)НЗ задля досягнення високої ефективності функціонування закладу, його визнання громадськістю, підвищення рейтингової позиції університету на національному та міжнародному рівнях. Крім того, впровадженню європейських стандартів якості ВФО на інституційному рівні сприятиме те, що ВНЗ постійно будуть реагувати на відгуки студентів, відстежувати, переглядати й удосконалювати ефективність роботи служб підтримки, доступних для студентів. Окрім того, досягнути омріяну мету щодо забезпечення якості у ВМ(Ф)НЗ України може допомогти налагоджена інформаційна система навчального закладу, яка відкрито й прозоро надає зацікавленим особам (абітурієнтам, студентам, їх батькам, представникам громадськості тощо) дані про результати моніторингу якості освітніх послуг, аудит освітніх ресурсів (навчально-методичних, інформаційно-бібліотечних тощо), висвітлює достовірну інформацію про кадрове забезпечення закладу, перспективи його розвитку.

Пріоритетність напрямів майбутніх наукових розвідок автора визначатиметься актуальністю досліджень з проблем стандартизації ВФО як способу забезпечення її якості відповідно до міжнародних, зокрема європейських, вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бобрицька В. І.* Моніторинг якості освіти як чинник формування ефективної державної кадрової політики України з підготовки працівників для системи вищої освіти / В. І. Бобрицька // *Теорія і практика навчання і виховання. Серія 17.* – 2015. – Вип. 26. – С. 41–49.
2. *Бобрицька В. І.* Розвиток академічної і професійної мобільності в умовах розгортання трансформаційного суспільства / В. І. Бобрицька // *Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія]* / за ред. В. П. Андрущенко; Авт. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрусишин, В. І. Бобрицька, Р. М. Вернидуб та ін.–К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С. 243 – 272.
3. *Вернидуб Р. М.* Забезпечення європейських стандартів якості вищої освіти на інституційному рівні / Р. М. Вернидуб // *Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія]* / за ред. В. П. Андрущенко; Авт. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрусишин,

В. І. Бобрицька, Р. М. Вернидуб та ін. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С. 316 – 334.

4. *Дирк Ван Дамм*. Международная система обеспечения качества и признания квалификаций в высшем образовании в Европе [Электронный ресурс] / Дирк Ван Дамм, Питер Ван дер Хиден, Кэролин Кэмпбелл // Интернационализация высшего образования: управление процессом : материалы форума ОЭСР (Тронхейм, Норвегия, 3–4 ноября 2003 г.). – Режим доступа: <http://www.window.edu.ru/library/pdf2txt/696/58696/28582>

5. *Динник К. В.* Крокуємо разом з аналітичною хімією/ К. В. Динник, К. І. Проскуріна, О. А. Євтіфеева // Фармація ХХІ століття: тенденції та перспективи: матеріали VIII Національного з'їзду фармацевтів України. – Том 2. Секція 9. Фармацевтична освіта в Україні. – Харків, 2016. – С. 342.

6. *Закон України* «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

7. *Кайдалова А. В.* Актуальні проблеми удосконалення системи якості у вищій фармацевтичній освіті / А. В. Кайдалова, О. В. Посилкіна // Фармація ХХІ століття: тенденції та перспективи: матеріали VIII Національного з'їзду фармацевтів України. – Том 2. Секція 9. Фармацевтична освіта в Україні. – Харків, 2016. – С. 349.

8. *Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.education-ua.org.ua...ukrajini-na-period-2015-2025>.

9. *Красильникова Г. В.* Теоретичні та методичні засади моніторингу якості професійної підготовки інженерів швейної галузі: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04/ Красильникова Ганна Володимирівна. – К., 2016. – 473 с.

10. *Національний освітній глосарій: вища освіта*/ авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін. – К. 6 ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2011. – 100 с.

11. *Рева Т. Д.* Характеристика якості професійної підготовки майбутніх провізорів / Т. Д. Рева // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. – Випуск 28, 2014. – С. 214 – 219.

12. *Хриков Є. М.* Теоретико-методологічні засади моніторингу якості професійної підготовки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://prof.osvita.org.ua/uk/career/articles/2>

13. *ISO 9000-2009* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.praxiom.com/iso-intro.htm>.

14. *Changement et développement dans l'enseignement supérieur: document d'orientation.* – Paris, 1995. – S. 45.

15. *Education at a Glance 2012: OECD Indicators*, OECD Publishing, September 2012 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/oecd-eag-2012-en.pdf>

16. *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, OECD Publishing, October 2014 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>

Т. Д. Рева

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКИХ СТАНДАРТОВ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Резюме. В статье дана характеристика опыту Украины по вопросам обеспечения стандартов качества высшего фармацевтического образования на институциональном уровне; обобщен европейский опыт по обеспечению качества высшего образования; проанализированы актуальные проблемы обеспечения Европейских стандартов качества высшего фармацевтического образования в Украине на институциональном уровне; раскрыты практические новации по оцениванию качества фармацевтического образования на примере проведения квалификационной экспертизы тестовых материалов лицензированного экзамена «Крок 1. Фармация» в Национальном медицинском университете имени А. А. Богомольца.

Ключевые слова: высшее фармацевтическое образование; Европейские стандарты качества высшего образования; обеспечение качества образования на институциональном уровне.

Т. D.Reva

ENSURING THE EUROPEAN STANDARDS OF THE QUALITY OF HIGHER

PHARMACEUTICAL EDUCATION AT THE INSTITUTIONAL LEVEL

Annotation. *The article reveals best practices in ensuring the highest European standards of the quality of pharmaceutical education in Ukraine at the institutional level; it consolidates the European experience of tertiary education quality assurance; it provides insights into the current issues of ensuring European standards of higher pharmaceutical education in Ukraine at the institutional level; it highlights practical results of the quality assessment of higher pharmaceutical education with regard to the example of professional expertise of test materials of licensing examination «Krok 1. Pharmacy» at the National Medical University named after A. A. Bogomolets.*

Keywords: *higher pharmaceutical education; European standards for higher education; education quality assurance at the institutional level.*